

РОЛЬ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ У СТИМУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

© Хандюк І.М., 2008

Обґрунтовано необхідність проведення державної політики стимулювання інноваційних процесів; проаналізовано інноваційну активність промислових підприємств в Україні з використанням системи показників; досліджено особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності в Україні на законодавчому рівні; запропоновано відновити пільги з оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність. Розроблено механізм застосування податкових пільг до цих підприємств.

The necessity to provide the state policy of stimulating of innovation processes has been substantiated in the article; the innovation activity of industrial enterprises in Ukraine considering the system of indicators has been analyzed; the peculiarities of taxing and customs regulation of innovation activity in Ukraine on the law basis have been studied; it has been offered to renovate favorable conditions of taxing of the enterprises that implement the innovation activity and it also have been worked out the mechanism of application of taxing favorable conditions at these enterprises.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Україна визначилась з інноваційною моделлю розвитку, про що йдеться у Стратегії економічного і соціального розвитку України “Шляхом Європейської інтеграції” на 2004–2015 роки”, яка підготовлена відповідно до розпоряджень Президента України [1, 2, 3].

Беручи до уваги специфіку інноваційної моделі розвитку, зауважимо, що стимулювання інноваційних процесів є одним із першочергових завдань у діяльності держави.

Згідно з Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, що затверджена Постановою Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV, передбачалося стимулювання інноваційних процесів за такими напрямками:

застосування пільг для усього циклу інноваційного процесу від фундаментальних досліджень до впровадження у виробництво за умов використання інновацій для збільшення обсягу та підвищення якості виробленої продукції;

диференціації розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі конкретних підприємств, організацій і окремих осіб за умов щорічного збільшення ними витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи не менш як на 25 %;

звільнення від оподаткування тієї частини прибутку, що спрямовується підприємствами, організаціями, приватними особами до Державного інноваційного фонду України, Державного фонду фундаментальних досліджень, галузевих інноваційних фондів, галузевих фондів технологічного розвитку та реконструкції виробництва тощо або місцевих фондів розвитку науки і технологій, а також на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт за міжнародними, загальнодержавними програмами та проектами;

звільнення від податків, включаючи валютні кошти наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок державного бюджету;

введення податкових пільг на прибуток і додану вартість для наукових організацій, які входять до національної системи науково-технічної інформації [4].

Зауважимо, що визначені напрями стимулювання інноваційних процесів залишилися не реалізованими і до сьогодні. Тому особливо актуальною проблемою є розробка ефективної

політики стимулювання інноваційних процесів, зокрема і пільгове оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Оподаткування інноваційних підприємств розглядають праці зарубіжних вчених: П. Друкера, С.В. Єрмакова, В.Ю. Кривдіна, А.Г. Мнацаканяна, О.П. Парамонова, А.П. Плотнікова, М.В. Попова, Б. Санто, Б. Твісса, Р.А. Фатхутдінова, Й. Шумпетера, а також вітчизняних: О.І. Амоша, А. Гальчинського, В.М. Геєця, В.О. Вишневського, М.І. Крупки, В.М. Хобта, А.І. Яковлева та ін.

Незважаючи на те, що розробки з інноваційної тематики є доволі значними і численними, залишаються проблеми, які ще недостатньо вирішені як у теоретичному, так і в практичному аспектах, зокрема – дослідження системи пільгового оподаткування інноваційних підприємств. Це пояснюється тим, що в умовах перехідної економіки України цей напрям є складним і багатограним, тому доцільним є його узагальнення, уточнення й удосконалення.

Цілі статті. Мета роботи – дослідження державної політики стимулювання інноваційних процесів, зокрема пільгового оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність.

Поставлена мета дослідження обумовила необхідність розв’язання таких завдань:

аналіз інноваційної активності промислових підприємств в Україні з використанням сукупності показників та їх порівняння із аналогічними показниками в економічно розвинутих країнах світу;

виявлення особливостей в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності в Україні на законодавчому рівні;

обґрунтування доцільності пільгового оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність, та розроблення механізму застосування податкових пільг до цих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на визнання на державному рівні вагомості ролі інновацій у створенні ефективної та конкурентоспроможної економічної системи, інноваційна активність українських підприємств залишається низькою, про що свідчать основні показники інноваційної діяльності щодо кількості підприємств, які впроваджували інновації, та обсязі реалізованої інноваційної продукції.

Динаміку зміни кількості підприємств, які впроваджували інновації, зображено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації в Україні у 2000–2006 рр.

Наведені дані свідчать про тенденцію до скорочення кількості підприємств, які впрова-

джують інновації, з 1491 у 2000 р. до 810 у 2005 р., тобто на 681 підприємство (на 45,7 %). Зауважимо, що у 2006 р. відбулося поживлення інноваційної активності підприємств України, про що свідчить зростання їх кількості до 1118. Щодо частки інноваційних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, то відбулося її зменшення з 14,8 у 2000 р. до 8,2 % у 2005 р., а у 2006 р. – зростання до 11,2 % [5].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції ілюструє рис. 2.

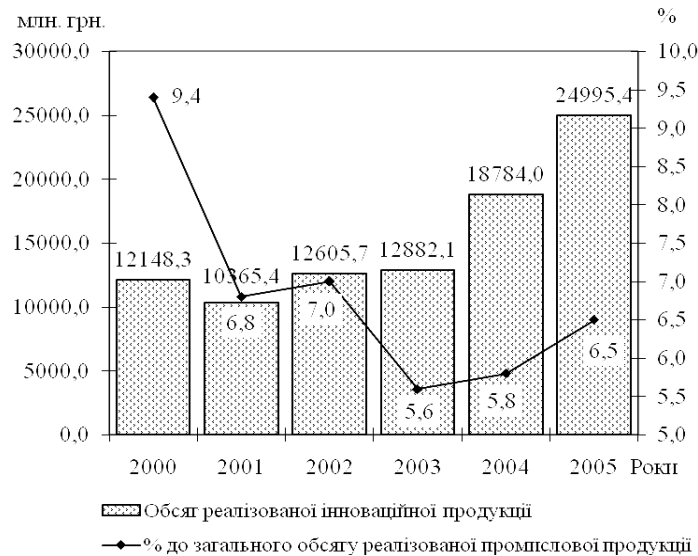

Рис. 2. Динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції в Україні у 2000–2005 рр.

Виконаний аналіз дає змогу констатувати, що протягом 2000–2005 рр. в Україні відбулося зростання обсягу реалізованої інноваційної продукції з 12148,3 млн. грн. у 2000 р. до 24995,4 млн. грн. у 2005 р., тобто на 12847,1 млн. грн. (на 105,8 %), що в середньому за рік становило приріст на 2569,42 млн. грн., або на 21,2 %. Негативним є зменшення частки реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції з 9,4 у 2000 р. до 6,5 % у 2005 р., тобто на 2,9 відсоткових пункти [5].

З'ясуємо рівень інноваційної активності підприємств в економічно розвинених країнах світу. В країнах ЄС частка промислових підприємств, що впроваджують інновації, у загальній кількості промислових підприємств становить 53 %, а в США – 33 % [7].

Порівняння зазначеного показника із високорозвинутими зарубіжними країнами дає змогу зробити висновок про низьку інноваційну активність українських підприємств – в 3–5 разів вище, ніж в Україні. Це свідчить про існування проблеми активізації інноваційних процесів в Україні.

Як переконає досвід економічно розвинених країн світу, значно підвищити інноваційну активність підприємств може проведення політики стимулювання інновацій. Відзначимо, що в промислово розвинених країнах найчастіше використовуються непрямі методи стимулювання інновацій, а саме: бюджетні та податкові методи регулювання. Бюджетні методи стимулювання інновацій включають державну підтримку конкретних інноваційних програм, проектів, окремих суб'єктів господарювання шляхом виділення бюджетних коштів, розміщення державних замовлень, надання кредитів на пільгових умовах. Податкові методи полягають у використанні пільг під час оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність.

Для подальшого дослідження визначимось із пільговим оподаткуванням підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність в Україні.

Застосування податкових методів стимулювання інноваційних процесів стало можливим з прийняттям закону України “Про інноваційну діяльність” від 4.07.2002 р. № 40-IV, яким було встановлено особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності [5]. Зазначимо, що, згідно із статтею 16 цього закону, інноваційним вважається підприємство чи об'єднання підприємств будь-якої форми власності, у яких більше ніж 70 % обсягу його продукції

(до грошового виміру) за звітний період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція.

У статтях 21 і 22 зазначеного закону, в початковій редакції було передбачено таке:

а) оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності повинно було здійснюватися у порядку, за яким 50 % від податку на додану вартість по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, і 50 % від податку на прибуток, одержаного від виконання інноваційних проектів, залишалися у розпорядженні платника податку, зараховувалися на його спеціальний рахунок і використовувалися ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз. Зауважимо, що до прийняття зазначеного закону діяла пільга з оподаткування інноваційної діяльності інноваційних центрів, внесених до Державного реєстру, за якою прибуток від продажу інноваційного продукту оподатковувався у розмірі 50 % від діючої ставки (пункт 7.14 статті 7 закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” [8]);

б) інноваційним підприємствам дозволялася прискорена амортизація основних фондів і встановлювалася щорічна двадцятивідсоткова норма прискореної амортизації основних фондів групи 3. При цьому амортизація основних фондів групи 3 повинна була проводитися до досягнення її балансової вартості нульового значення;

в) інноваційні підприємства повинні були сплачувати земельний податок за ставкою у розмірі 50 % від діючої ставки оподаткування;

г) необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних), які не виробляються в Україні, або виробляються, але не відповідають вимогам проекту, під час ввезення в Україну протягом терміну дії свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту повинні були звільнятися від сплати мита та податку на додану вартість.

Але з часу прийняття закону “Про інноваційну діяльність” ці пільги так і не були введені в дію. Так, норми зазначених статей було зупинено на 2003 рік згідно із законом України від 26.12.2002 р. № 380-IV, на 2004 р. – згідно із законом України від 27.11.2003 р. № 1344-IV, на 2005 р. – згідно із законом України від 23.12.2004 р. № 2285-IV, а на підставі закону України від 25.03.2005 р. № 2505-IV – скасовано.

Отже, сьогодні в Україні занадто високий ризик під час здійснення інноваційної діяльності та надмірно високі податки стримують інноваційний розвиток підприємств, реальні податкові стимули для підвищення інноваційної активності підприємств відсутні.

Беручи до уваги зарубіжний досвід стимулювання інноваційних процесів, а також негативні аспекти розвитку інноваційної діяльності в Україні, доцільно внести зміни до закону України “Про інноваційну діяльність” щодо пільгового оподаткування та прискореної амортизації.

По-перше, доцільним є відновлення пільг для підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність, а саме: встановлення пільг з податку на додану вартість та з податку на прибуток. Але необхідно змінити механізм застосування цих пільг. Так, пільги повинні застосовуватися залежно від обсягу впровадженої та реалізованої інноваційної продукції за шкалою, наведеною в таблиці.

Пільгове оподаткування інноваційної діяльності

Обсяг реалізованої інноваційної продукції, у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції	Розмір пільги у відсотках, які перераховуються на спеціальний рахунок і застосовуються лише на інноваційні потреби
25–50 %	10 %
51–70 %	25 %
71–100 %	50 %

Запропонований механізм пільгового оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність, передбачає застосування пільги для підприємств, обсяг реалізованої інноваційної продукції яких становить 25–50 % від загальної кількості реалізованої продукції, у розмірі 10 % від податку на додану вартість по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, і 10 % від податку на прибуток, одержаний від виконання інноваційних проектів. Для підприємств, у яких обсяг реалізованої

інноваційної продукції коливається в межах 51–70 %, розмір податкової пільги повинен становити 25 %, а для підприємств з обсягом реалізованої інноваційної продукції понад 70 % пільги становитимуть 50 %. Ця сума залишається у розпорядженні платника податку, зараховується на його спеціальний рахунок і використовується ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

Також необхідно встановити порядок використання коштів зі спеціальних рахунків для забезпечення ефективності і контролю за здійсненням інноваційної діяльності, а також чітко визначити терміни пільгового оподаткування, враховуючи доволі високий період засвоєння інновацій, а саме – етапи створення, впровадження та зростання.

По-друге, важливим заходом стимулювання інноваційної активності підприємств вважаємо відновлення можливості використовувати прискорену амортизацію основних фондів третьої та четвертої груп. Нагадаємо, що до четвертої групи належать електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, інші інформаційні системи, комп'ютерні програми, телефони (у тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів), а до третьої групи належать будь-які інші основні фонди, не включені до груп 1 (будівлі, споруди, передавальні пристрої), 2 (автомобільний транспорт та запасні частини до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше конторське (офісне) обладнання, устаткування та приладдя до них) і 4. Тобто особливістю основних фондів третьої та четвертої груп є здатність швидко зношуватися. Оптимальним є відновлення щорічної двадцятивідсоткової норми прискореної амортизації. Обов'язковою умовою застосування прискореної норми амортизації є спрямування отриманих від цього коштів виключно на подальше освоєння інновацій. Зауважимо, що правильне використання амортизаційних відрахувань може стати підвалиною для інноваційного розвитку, оскільки прискорене формування амортизаційного фонду розширює можливості для інновацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, виконане дослідження свідчить про недостатню інноваційну активність підприємств України. Тому необхідно провести ефективну політику стимулювання інноваційних процесів. Дієвим методом стимулювання є пільгове оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність, яке в Україні фактично відсутнє. Отже, доцільно відновити пільгове оподаткування інновацій, змінивши при цьому механізм їх застосування. Також необхідно дозволити інноваційним підприємствам застосовувати прискорену амортизацію, оскільки сьогодні амортизаційні відрахування є вагомим джерелом фінансування інновацій. Впровадження таких заходів позитивно вплине на збільшення обсягів реалізації інновацій та створить додаткові ресурси для розширення інноваційної діяльності.

Зважаючи на актуальність цієї проблематики, доцільно продовжити наукові дослідження у напрямку вдосконалення механізму застосування пільгового оподаткування підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність.

1. *Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції”* / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін., *Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України.* – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с. 2. *Розпорядження Президента України “Про підготовку проекту Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки”* № 372/2001-рп від 21.12.2001 р. 3. *Розпорядження Президента України “Про розроблення проекту Стратегії економічного та соціального розвитку України до 2011 року”* № 385/2002-рп від 8.11.2002 р. 4. *Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Затверджена Постановою Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV* // <http://www.rada.gov.ua>. 5. *Офіційний сайт Державного комітету статистики України* // <http://www.ukrstat.gov.ua>. 6. *Innovation Tomorrow. Innovation Policy and the Regulatory Framework: Making Innovation an Integral Part of the Broader Structural Agenda.* – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2002. – 218 p. 7. *Закон України “Про інноваційну діяльність”* від 4.07.2002 р. № 40-IV // <http://www.rada.gov.ua>. 8. *Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”* від 28.12.1994 р. № 334/97-ВР (в редакції закону України від 22.05.1997 р. № 283/97-ВР) // <http://www.rada.gov.ua>.